

ВПЛИВ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ НА ДІЯЛЬНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню теоретичних та прикладних аспектів впливу діджиталізації на діяльність та економічну безпеку підприємств торгівлі. В роботі розглянуто основні функціональні складові економічної безпеки підприємств торгівлі. Досліджено особливості впливу процесів оцифрування на ефективність окремих функціональних складових їх економічної безпеки. Визначено переваги діджиталізації для підприємства та споживачів. Проаналізовано рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України та в країнах ЄС та окреслено перспективи використання діджиталізації як для України в цілому, так і для окремих підприємств.

Ключові слова: цифрова економіка, діджиталізація, економічна безпека, економічна діяльність, підприємства торгівлі, індекс цифрової економіки.

Stoianenko Iryna, Lubenets Anastasiia

Kyiv National University of Trade and Economics

THE EFFECT OF DIGITALIZATION ON THE ACTIVITY AND ECONOMIC SECURITY OF TRADE ENTERPRISES

Summary. The article is devoted to the investigation of theoretical and applied aspects of digitalization impact on the activity and economic security of trade enterprises. The scientific paper reviews the main functional components of the economic security of trade enterprises. The peculiarities of the digitization processes influence on the efficiency of individual functional components of their economic security are investigated. The advantages of digitalization for an enterprise and consumers are determined. The level of use of information and communication technologies at the enterprises of Ukraine and the EU countries is analyzed and prospects of use of digitalization by certain enterprises and Ukraine as a whole are outlined.

Keywords: digital economy, digitalization, economic security, economic activity, trade enterprises, digital economy index.

Постановка проблеми. З 2016 року в Україні надзвичайно актуальним для підприємств та організацій стало питання діджиталізації. Поштовхом до активізації діяльності в даному напрямку в нашій країні можна вважати третє засідання Клубу банкірів, що відбулося 25 листопада 2016 року у Національному банку України, яке мало назву «На порозі діджиталізації: як Україні позбутися статусу кешової економіки та детінізація економіки». 17 січня 2018 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження № 67 Р «Про концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки» [1] і на державному рівні закріпив наміри України щодо набуття статусу держави з розвинутою цифровою економікою, про явом якої є і діджиталізація.

На жаль, не дивлячись на позитивний досвід в даній сфері зарубіжних країн, такі зміни в Україні проходять доволі повільно. Проте вони обов'язково сприятимуть, на наше переконання, поліпшенню показників діяльності вітчизняної економіки у майбутньому, як на макро-, так і на мікрорівні. То ж варто розглянути, як саме процес діджиталізації впливає на розвиток економіки в цілому та окремих її складових, зокрема, підприємств різних видів економічної діяльності. Особливої уваги при цьому заслуговують проблеми впливу діджиталізації на економічну безпеку останніх, як фактора забезпечення їх стабільного розвитку та конкурентоспроможності, оскільки саме успішний розвиток бізнесу є запорукою розвитку економіки країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Слід відзначити, що на сьогодні в науковій літературі достатньо ґрунтовно висвітлені теоретичні та прикладні аспекти формування економічної безпеки підприємств та організацій, управління нею чи окремими її складовими. Зокрема, проблеми забезпечення економічної безпеки підприємств досліджували такі сучасні вчені-економісти, як О. Бандурка, З. Варналій, Т. Васильців, С. Довбня, С. Дубецька, Т. Іванюта, К. Петрова, М. Черняков та ін. Серед закордонних дослідників проблем формування системи економічної безпеки підприємств та організацій варто відзначити праці В. Алькема, Н. Ващекіна, І. Дмитрієва, Д. Ковальова, У. Лішмана, В. Мак-Мака, В. Пономарьова, А. Шаваєва та ін.

Перспективи впровадження цифрової економіки в економіку на макро- та мікрорівнях досліджували К. Касар, О. Джусов, С. Кубів, В. Ляшенко, А. Черненко, О. Щербатенко та багато інших.

Не вирішені раніше питання, що є частиною загальної проблеми. Незважаючи на цінність наявних праць, потребують подальшого дослідження питання впливу оцифрування економіки на ефективність функціонування та рівень економічної безпеки підприємств різних видів економічної діяльності з врахуванням наявних особливостей такої діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження впливу процесів діджиталізації на економічну діяльність та безпеку підприємств торгівлі, оскільки саме дана сфера в Україні на сьогодні найбільш активно використовує можливості цифрової економіки в своїй діяльності.

Виклад основного матеріалу. За словами Башинської І.О., економічна безпека підприємства полягає у такому стані його економічної системи, який може бути охарактеризовано збалансованістю, стабільністю і стійкістю до негативного впливу будь-яких загроз, її здатністю забезпечити на основі своїх власних економічних інтересів стійкий й ефективний розвиток. Тобто економічна безпека підприємства – це захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовища, спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до зовнішніх умов без негативних наслідків для підприємства [2]. Економічна безпека підприємства формується за умови найбільш раціонального та ефективного використання ресурсів, що забезпечують функціонування підприємства на стабільному рівні.

Для того, щоб мінімізувати негативний вплив на діяльність та можливість розвитку підприємства, необхідно забезпечити захист від негативного впливу середовища, перш за все, окремих складових, що формують в своїй сукупності економічну безпеку підприємства.

Щодо торговельної сфери, то внутрішніми складовими економічної безпеки підприємства торгівлі, що під дією внутрішніх чинників регулюють її рівень, визначають фінансову, ринкову, товарну, інтерфейсну, інтелектуально-кадрову, техніко-технологічну, політико-правову та інформаційну (табл. 1). Ці функціональні складові відрізняються за змістом, проте саме вони є напрямками забезпечення економічної безпеки підприємства торгівлі.

Забезпечення й гарантування економічної безпеки підприємств торгівлі в розрізі відповідно до функціональних складових, на думку

О.С. Шуміло [3], є найбільш дієвим засобом її формування, що охоплює всі сфери діяльності підприємства, надає йому можливість стійкого функціонування на ринку, ефективної господарської діяльності, конкурентоспроможності та розвитку в майбутньому за мінімізації загроз зовнішнього та внутрішнього середовища.

На сьогодні, в умовах інтенсивного розвитку цифрової економіки, питання пов'язані з дослідженням наслідків її впливу на діяльність підприємств є надзвичайно актуальними не лише для науковців, а й практиків. Розглянемо, яким чином процес діджиталізації може вплинути на ефективність окремих функціональних складових економічної безпеки підприємства торгівлі.

За словами І. Андрущенко, процес діджиталізації на підприємстві має складатися з стратегії, діджиталізації маркетингу і автоматизації операційних процесів [4].

Діджиталізація маркетингу містить в собі: сайт компанії і її брендів; CRM-систему; продажі через інтернет (як присутність на маркетплейсах, так і власний онлайн-магазин); систему збору, зберігання і аналізу даних; пошукову оптимізацію; прямі діджитал-комунікації; рекламу в інтернеті через посередників; інтеграцію з соціальними мережами; діджиталізацію ціноутворення; централізовану систему управління маркетингом та обробку великих даних, застосування штучного інтелекту для створення персоналізованого діджитал-досвіду бренду [4].

Діджиталізація операційних процесів передбачає:

- оцифровку документообігу;
- встановлення системи планування ресурсів підприємства;

Таблиця 1

Внутрішні чинники, що впливають на економічну безпеку підприємств торгівлі [3]

Складові економічної безпеки	Чинники
Фінансова	Фінансове планування й управління активами підприємства, інвестиційну політику, інструменти управління ризиками в контрактах, стан дебіторської заборгованості, величину заробітної плати робітників та фонд заробітної плати, контроль оборотних активів (зокрема товарних запасів), контроль за структурою капіталу підприємства, витратами підприємства та ін.
Ринкова	Рівень цін на ринках, умови, що створюють власники ринків, розмір торговельної площі, розмір продукції імпорту, зміна ринкової кон'юнктури, рівень конкуренції, формат торговельного підприємства, адаптаційні можливості підприємства до зміни ситуації на ринку.
Товарна	Конкурентоспроможність товару, асортиментна та цінова закупівельна та збутова політика, наявність системи управління якістю продукції, рівень якості торговельного обслуговування, сезонність реалізації продукції, дії контрагентів (постачальників, посередників).
Інтерфейсна	Можливі непередбачувані зміни умов взаємодії з економічними контрагентами та контактними аудиторіями (узагальнено – групами взаємодії) підприємства.
Техніко-технологічна	Зношеність матеріально-технічної бази, неефективне використання торговельної площі, обладнання, недостатність ресурсів для технічного переоснащення та модернізації, нераціональна структура основних фондів, ризик, пов'язаний із введенням нових технологій та нового обладнання.
Політико-правова	Рівень відповідності документації вимогам чинного законодавства, зміна форми власності та організаційно-правової форми господарювання, низька кваліфікація працівників юридичної служби підприємства та недостатня увага керівництва до юридичного забезпечення бізнесу, укладання договорів із неплатоспроможними партнерами тощо.
Інформаційна	Збір інформації з відкритих та закритих джерел; аналіз та систематизацію отриманої інформації; обробку отриманих даних; захист інформаційного середовища від негативних впливів, помилки у програмному забезпеченні, розголошення конфіденційної інформації, промисловий шпідіаж, несанкціонований доступ до інформації, її знищення та ін.

- IoT у виробництві;
- діджиталізацію управління складом, логістики, фінансової системи, управління персоналом, тендерних закупівель [4].

Цифрова документообігу сприяє зростанню ефективності фінансової, техніко-технологічної, політико-правової та інформаційної складових економічної безпеки підприємства, оскільки з'являється можливість легкого доступу до документів та їх швидкого редагування.

Встановлення системи планування ресурсів підприємства дозволяє раціональніше використовувати можливість таких складових економічної безпеки підприємства торгівлі як фінансова, інтерфейс на, техніко-технологічна та інформаційна.

Впровадження IoT (Internet of things) у виробництві впливає на усі складові економічної безпеки, оскільки це тренд, що об'єднує людей та предмети навколо них в єдину розумну екосистему, всередині якої легко збирати, зберігати та передавати інформацію. IoT поєднує об'єкти в єдину комп'ютерну мережу, всередині якої вони обмінюються інформацією і працюють без втручання людини в режимі реального часу. Зв'язок об'єктів відбувається за допомогою wi-fi, Bluetooth, LPWAN, BLE, Ethernet, RFID, ZigBee та інших бездротових технологій. Це означає, що складові економічної безпеки підприємств торгівлі зможуть швидко реагувати на зміни в інших та коригувати свою діяльність відповідно до цих змін.

Діджиталізація управління складом, логістики, фінансової системи, управління персоналом, тендерних закупівель сприятиме ефективній діяльності фінансової, ринкової, товарної, інтерфесної, інтелектуально-кадрової та інформаційної складових економічної безпеки діяльності підприємств торгівлі.

З вищевикладеного бачимо, що складова, що першою зазнає зміни у разі запровадження діджиталізації підприємства – інформаційна, оскільки вона тісно пов'язана з програмним забезпеченням, документообігом та обробкою даних. Загалом, ця складова контролює та підсумовує діяльність інших і саме в результаті її оцифровки така тенденція пошириться на інші.

Фінансова складова вважається однією з основних для економічної безпеки підприємства. Якщо усі дані, що стосуються фінансової складової (витрати, основні економічні показники діяльності підприємства, фінансова звітність, фонд заробітної плати, структура капіталу тощо) будуть збережені в електронному вигляді, то завдяки сучасному програмному забезпеченню аналіз фінансової звітності та оцінка ефективності діяльності підприємства відбуватимуться набагато швидше, зручніше та точніше.

Наступна складова – ринкова, вона відображає те, наскільки внутрішні можливості підприємства відповідають стану ринкового середовища. Для того, щоб цілком проаналізувати цю складову, потрібно регулярно відстежувати рівень цін, курси валют, частку імпорту, зміни в кон'юктурі та конкуренції та здатність підприємства адаптуватися до коливань на ринку. За умови, що цей аналіз відбувається лише за участю персоналу – процес є доволі довготривалим, трудомістким та малоефективним, але, якщо він проходить за допомогою сучасних тех-

нологій (відповідного програмного забезпечення та певних алгоритмів), то з'являється можливість охопити та обробити якомога більший масив найактуальніших даних і відбуватиметься цей процес у досить короткі терміни та з залученням мінімуму ресурсів.

Техніко-технологічна складова визначається відповідністю найкращим аналогам використовуваних підприємством технологій з урахуванням застосовуваних витрат. Її оцінка відбувається у декілька етапів: аналіз ефективності використання площ, обладнання та програмного забезпечення, зношеності матеріальної бази та наявності ресурсів для технічного переоснащення і модернізації, структури основних фондів; аналіз ризиків, пов'язаних із введенням нових технологій, нового обладнання та програмного забезпечення; аналіз результатів діяльності підприємства та розроблення пропозицій щодо вдосконалення техніко-технологічної складової економічної безпеки. Усі ці етапи можна прискорити та зробити більш результативними, доступними кожному працівнику та зручними у використанні, якщо занести усі показники, що стосуються діяльності підприємства, до єдиної бази даних та проаналізувати за допомогою відповідних програм.

На решту складових процес діджиталізації впливає в набагато меншій мірі, досить опосередковано або не впливає взагалі.

Загалом діджиталізація є досить вигідною як для підприємств, що її впроваджують, так і для споживачів товарів та послуг таких підприємств. Для підприємства це означає, що: усі підрозділи та окремі виконавці на підприємстві будуть належним чином скоординовані, оскільки зможуть миттєво отримувати завдання від керівництва та матимуть доступ до даних підприємства різного типу; певну інформацію можна робити більш або менш конфіденційною, доступною для ширшого чи вузького кола осіб, що дозволить своєчасно виявляти і попереджувати потенційні, реальні небезпеки і загрози від власного персоналу та попередити витік інформації назовні; з'являється можливість безперервного функціонування комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства; високий рівень захисту від шахрайських дій та скорочення операційних витрат; посилення екологічної політики на підприємстві, оскільки оцифровка даних зменшує кількість паперової документації і, що не менш важливо, збільшення корисної площі в результаті зменшення площі, використовуваної для зберігання архівів [5]; більш тісний зв'язок зі споживачем та простота у спілкуванні з ним та у визначенні його потреб.

Для споживачів наслідками здійснення процесів діджиталізації можуть стати підвищення рівня фінансової грамотності, розширення інфраструктури використання безготівкових методів оплати та проникнення термінальної мережі, підвищення рівня безпеки виконання операцій [6] та підвищення рівня проінформованості про товари та послуги.

За даними сайту Європейської Комісії Індекс цифрової економіки та суспільства (The Digital Economy and Society Index (DESI), який показує рівень діджиталізації власне економіки та сус-

пільства окремої країни, найвищий для тих країн, більшість з яких входять до ТОП-10 країн-лідерів ЄС і мають високі показники економічного та соціального розвитку. Зокрема у 2018 році DESI був найвищим у таких країнах: Данія, Швеція, Фінляндія та Нідерланди (рівень розвитку цифрової економіки у яких становить близько 70%); Люксембург, Ірландія, Великобританія, Бельгія, Естонія та Іспанія (рівень розвитку цифрової економіки становить близько 60%) [7].

На жаль, Україна не є членом Європейського Союзу, тому такий індекс для неї не розраховується, проте можемо дослідити рівень використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах України.

Згідно з сайтом Державної служби статистики України [8] у 2017 році загалом в Україні 95,4% підприємств, які використовують комп'ютери в своїй діяльності (для торговельних підприємств аналогічний показник становить 97%) та 98,2% підприємств, які мають доступ до мережі Інтернет (98,7% – для підприємств торгівлі). Лише 4135 підприємств використовували послуги хмарних обчислень протягом року, 1165 з них – підприємства торгівлі. Кількість підприємств, які використовували соціальні медіа для представлення підприємства або рекламування його роботи (товарів, послуг) по Україні – 9470, з них торговельних підприємств – 2672.

Враховуючи те, що станом на 2017 рік в Україні зареєстровано більше 837 тис. суб'єктів господарювання оптової та роздрібною торгівлі [8], можна зробити висновок, що частка підприємств, які використовують в своїй діяльності не просто комп'ютерну техніку, а дійсно новітні технології в нашій країні надзвичайно мала (становить приблизно 0,32%). Це свідчить про те, що

переважна більшість вітчизняних підприємств не використовує свої можливості максимально та втрачає як потенційні прибутки, так ВВП країни загалом.

Висновки і пропозиції. Таким чином, успішне виконання торговельними підприємствами своїх функцій та їх стійке становище на ринку неможливе без забезпечення їх економічної безпеки. Процес діджиталізації впливає на рівень економічної безпеки підприємства шляхом здійснення позитивного впливу удосконалених діджиталізацією чинників на складові безпеки.

Держави світу, що мають найвищий Індекс цифрової економіки та суспільства, є найбільш розвиненими та конкурентними, а отже, заохочення державою використання діджиталізації в поточній діяльності суб'єктів господарювання буде мати позитивні наслідки як для окремих підприємств, так і економічної системи країни в цілому. В Україні показники рівня використання інформаційно-комунікаційних технологій на підприємствах торгівлі вище, ніж середні аналогічні показники в цілому в економіці. Це означає, що використання переваг цифрової економіки в підприємствах даного виду економічної діяльності є вищим, ніж на підприємствах інших галузей. Проте розвиватись є куди, оскільки навіть не всі підприємства торгівлі використовують у своїй діяльності комп'ютерну техніку.

Підсумовуючи вище зазначене, можемо констатувати – процеси діджиталізації створюють безліч переваг у діяльності торговельних підприємств, полегшують досягнення цілей та зміцнюють їх економічну безпеку, тому такі тенденції мають наслідуватися підприємствами інших видів економічної діяльності та заохочуватися, стимулюватися і підтримуватися з боку держави.

Список літератури:

1. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації // Урядовий портал. Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua>.
2. Економічна безпека в умовах глобалізації світової економіки : [колективна монографія у 2 т.] / М.В. Мних, Г.О. Крамаренко – Дніпропетровськ: «ФОРМ Дробязко С.І.», 2014. – Т. 2. – 349 с.
3. Шуміло О.С. Чинники та загрози економічній безпеці торговельних підприємств / О.С. Шуміло // Бізнес Інформ. – 2015. – № 11. – С. 240-245 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2015_11_39.
4. Андрущенко І. Як правильно почати діджиталізувати свій бізнес / І. Андрущенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nv.ua/ukr/techno/technoblogs/jak-pravilno-pochati-didzhitalizirovat-svij-biznes-bloh-irini-andrjushchenko-2475642.html#>.
5. Хомів О.В. Аналіз впливу внутрішніх загроз на економічну безпеку торговельних підприємств / О.В. Хомів, А.В. Сибірний // Вісник Донецького національного університету. Серія В. Економіка і право. – 2015. – № 11. – С. 404-408.
6. На порозі діджиталізації: як Україні позбутися статусу кешової економіки та детінізація економіки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.re-finance.com.ua/?p=938>.
7. Офіційний сайт Європейської комісії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/commission/index_en.
8. Офіційний сайт Державної служби статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.